izvorni znanstveni članak / original scientific article
UDK/UDC: 323.1(497.6)
Received: 30.10.2022.
Accepted: 01.12.2022.

BOSANSKO NACIONALNO PITANJE U GRANICAMA DVOJNIH I PODNACIONALNOG IDENTITETA

Enver HALILOVIĆ

Filozofski fakultet, Univerzitet u Tuzli

Tihomila Markovića 1, 75000 Tuzla

enver_halilovic@hotmail.com

ABSTRACT

U poređenju sa mnogim drugim državama i narodima Bosansko pitanje ima najdugotrajniju historiju. Odvija se u kontinuitetu od otomanskog, austrougarskog, preko dva jugoslavenska perioda do danas. Ono što budi nadu u njegovom rješavanju danas jeste da glavna svjetska sila, SAD, postavljaju političke i društvene odnose na principima liberalizma i ljudskih prava, te da će novo rješenje ovog pitanja biti nađeno u tim okvirima, a ne u etnopolitičkim okvirima kako su ga do sada neuspješno tražile i postavljale Evropa i Rusija.

Fundamentalne postavke političkog srpskohrvatskog osporavanja Bosne, Bošnjaka i Bosanaca su kombinacija historijskih, kulturnih, vjerskih, političkih i ekonomskih činilaca njene prošlosti, od najstarijih vremena njenog postojanja do danas. Jedni kažu sve je tamo srpsko i zato je tamo svesrpstvo, a drugi kažu sve je tamo hrvatsko i zato je to svehrvatstvo. Svrha ovih dviju ideologija pojedinačno i zajedno je denacionalizacija Bošnjaka/Bosanaca i ontološka desupstancijalizacija i deetatizacija države Bosne, kako kroz povijest/istoriju tako i danas. Međutim, njihova međusobna isključivost oko Bosne potvrđuje da su obje neistinite i apriorističke konstrukcije.

Politička prošlost i sadašnjost Bosne, u osnovi, zavisi od Zapada. Ali, Zapad, u isto vrijeme, dok se bori protiv ideje ruskog svijeta u Ukrajini, podržava ideju hrvatskog svijeta i srpskog sveta u BiH. On je svojevremeno formirao RS na krilima doktrine srpskog sveta, kao što danas promjenama izbornog zakona BiH podržava etnocentričku doktrinu hrvatskog svijeta u BiH. Međutim, ako Rusija izgubi rat u Ukrajini, ne samo u vojnom, već i u političkom smislu, ako izgubi status svjetske političke sile, onda je za očekivati potpuno politički drugačiju budućnost Zapadnog Balkana. Međutim, pitanje je da li će Zapad htjeti da to učini zbog sebe.

Enver HALILOVIĆ

Bosanski nacionalni identitet zasniva se na vrijednostima i svojstvima koja su zajednička svim bosancima i hercegovcima, svim etničkim zajednicama, svim građanima BiH. Zajedničke bosanske vrijednosti i karakteristike su brojne i raznovrsne, ali su još u ozbiljnoj historijskoj političkoj krizi, što nije nikakva bosanska specifičnost, zbog toga što su administrativno-politički nametnuti i dominiraju dvojni nacionalni identiteti Srba i Hrvata u BiH, na jednoj, i podnacionalni identitet Bošnjaka u BiH, na drugoj strani. Međutim, pod uticajem uzroka koji proizvode krize nacionalnih političkih identiteta, kao što su: modernizacija, ekonomski razvoj i urbanizacija, dolazi i do slabljenja dvojnih nacionalnih identiteta Srba i Hrvata i podnacionalnog identiteta Bošnjaka, na jednoj, i jačanja državljanskog nacionalnog identiteta BiH i Bosanaca, na drugoj strani.

Ključne riječi: bosansko političko pitanje, državljanski nacionalni identitet, dvojni nacionalni identitet, podnacionalni identitet

THE BOSNIAN NATIONAL ISSUE WITHIN THE BOUNDARIES OF DUAL AND SUBNATIONAL IDENTITY

Compared to many other countries and nations, the Bosnian issue has the longest history. It has been taking place continuously from the Ottoman, through Austro-Hungarian, and the two Yugoslav periods all the way to the present day. What gives hope for its resolution today is that the main world power, the USA, is establishing political and social relations on the principles of liberalism and human rights, such that a new solution to this issue will be found within these frameworks, and not within ethnopolitical frameworks, as it has been unsuccessfully contemplated and pursued by Europe and Russia.

The fundamental principles of the political Serbo-Croatian contestation of Bosnia, Bosniaks and Bosnians are a combination of historical, cultural, religious, political and economic factors of its past, from the earliest times of its existence until today. Some say everything is Serbian there and that's why it's pan-Serbian, and others say everything is Croatian and that's why it's pan-Croatian. The purpose of these two ideologies individually and together is the denationalization of Bosniaks/Bosnians and the ontological desubstantialization and destatization of the state of Bosnia, both throughout history and today. However, their mutual exclusivity over Bosnia confirms that both are untrue and a priori constructions.

The political past and present of Bosnia, in its essence, depends on the West. However, while the West is fighting against the idea of a Russian world in Ukraine, at the same time, it supports the idea of a Croatian world and a Serbian world in Bosnia and Herzegovina. Some time ago, it formed the RS

on the wings of the doctrine of the Serbian world, just as today, through changes in the electoral law of BH, it supports the ethnocentric doctrine of the Croatian world in Bosnia and Herzegovina. However, if Russia loses the war in Ukraine, not only in the military sense, but also in the political sense, if it loses the status of a world political power, then a completely different political future of the Western Balkans can be expected. However, the question is whether the West will want to do that for its own sake.

Bosnian national identity is established on the values and the characteristics common to all Bosnians and Herzegovinians, all ethnic communities, and all citizens of Bosnia and Herzegovina. Common Bosnian values are numerous and diverse, but they are still in a serious historical political crisis. This is not specific to Bosnia at all, due to the administrative-political imposition and dominance of the dual national identities of Serbs and Croats in Bosnia and Herzegovina, on one hand, and the subnational identity of Bosniaks on the other. However, under the influence of factors that produce crises of national political identities, such as: modernization, economic development and urbanization, there is a weakening of the dual national identities of Serbs and Croats and the subnational identity of Bosniaks, on one hand, and the strengthening of the civic national identity of Bosnia and Herzegovina, on the other.

Keywords: Bosnian political issue, civic national identity, dual national identity, subnational identity

1.0 Uvod

Krvavim raspadom Jugoslavije, mirnom disolucijom SSSR-a, prostor Balkana ulazi u širi strateški veoma važan region kojeg Zbignjev Bžezžinski naziva Globalni Balkan,[1] a koji, pored Balkana, zahvata još i Kavkaz i Veliki Bliski Istok ili Veliku Centralnu Aziju: Kazahstan, Uzbekistan, Tadžikistan, Kirgistan, Azerbejdžan.

Na Zapadnom Balkanu, historijski osmanskom prostoru,[2] prirodno i demografski bogatom, odvija se oštra utakmica velikuh svjetskih historijskih političkih igrača, RF, Zapadne Evrope i SAD. Na djelu je novo traženje rješenja historijski starog Istočnog pitanja iz vremena propasti Osmanskog Carstva. Iz političke psihologije Evrope o Zapadnom Balkanu još nije potpuno izbrisana percepcija

1 Zbignjev Bzezžinski, Second Chance, Tree Presidents and the Crisis of American Superpower, NY, 2007. p. 154

2 Prostor Zapadnog Balkana bio je u sastavu Osmanskog Carstva oko pet stoljeća. To je najdugotrajnija vlast jedne države na Balkanu.

kao ostatku Osmanskog Carstva, posebno o onom njegovom dijelu koji ima značajnu muslimansku demografsku komponentu. Novi geopolitički igrač sada, u odnosu na vrijeme nastanka Istočnog pitanja, su samo SAD, što unosi bitno novu dinamiku u sveukupnim interesnim geopolitičkim odnosima kako na Zapadnom Balkanu tako i na cijelom prostoru nekadašnjeg Osmanskog Carstva. Uz to, imajući u vidu izmijenjene geopolitičke odnose u svijetu, posebno u Evropi, nastali nakon pada Berlinskog zida i Ruske agresije na Ukrajinu, danas se može govoriti kako o promjeni doktrinarne paradigme etnocentričkog rješenja Istočnog pitanja na Balkanu tako i o potiskivanja Ruskog prisustva i uticaja sa ovih prostora.

Pravoslavno slavenstvo generalno, uključujući i Zapadni Balkan, za Carsku i današnju Rusiju bilo je od velikog značaja za njen ukupni duhovni i politički život od doba Osmanskog Carstva do danas, preciznije kazano, od 1774. godine pa na ovamo. Rusija od tada do danas vidi sebe historijskom nasljednicom nekadašnjeg Istočno Vizantijskog hrišćanskog pravoslavnog carstva u kojem značajno mjesto pripada i Balkanu. Prvi doktrinarni oblik ideologije kojom se Rusija usredsređuje na Balkan bila je pravoslavno slavenofilstvo, odnosno zaštita pravoslavnog slavenstva.[3] Na toj političkoj platformi nastao je Kučuk Kajnarđijski mirovni ugovor (1744.) između Osmanskog i Ruskog Carstva.

Po ovom mirovnom ugovoru Rusiji je priznat status sile zaštitnice pravoslavnog stanovništva u Osmanskom carstvu, što joj je omogućilo da se otvoreno upliće u njegova unutarnjo-politička pitanja. Isti status je dobilo Osmansko Carstvo u odnosu na Tatare i muslimane Kavkaza pod ruskom vlašću. Od tog sporazuma pa sve do danas, Rusija je, bila dominantno prisutna na Balkanu, s nešto jačim ili slabijim uticajem. Ako je Kučuk Kajnardžijski sporazum u vrijeme nastanka bio djelotvoran i funkcionalan, obezbjeđivao ravnotežu uticaja velikih i sigurnost malih, politički principi njegovog mira na Balkanu danas su anahroni i konfliktni. Njegova pojavna forma i izraz kontinuiteta od tada sve do danas je prisustvo ruskog svijeta na Balkanu, koji kao posljedicu, zbog jakog i dugotrajnog uticaja Rusije ovdje, ima brojne balkanske oblike etnocentrizma, od bugarskog, srpskog, hrvatskog do grćkog i albanskog. Balkanski etnocentrizmi proizvode sve teškoće

3 Prvu konceptualnu formulaciju dobilo je 1839. u članku A. S. Homjakova O starom i novom, na kojeg je iste godine Ivan Kirejevski napisao Odgovor A. S. Homjakovu.

s kojima se Bosna susretala kroz historiju od osmanskog doba do danas. Nakon pada Berlinskog zida (1989.), a posebno nakon Ruske agresije na Ukrajinu (24. februara 2022.), bitno se mijenja, ne samo odnos snaga vojne, ekonomske i sveukupne moći između Zapada i RF u korist Zapada, posebno na Balkanu, već, i u doktrinarno političkoj osnovi rješenja međudržavnih i etnopolitičkih odnosa između država Balkana. U prelasku Zapadne Evrope sa političkog etnocentrizma na liberalno građansku koncepciju sagledavanja i rješavanja međuetničkih i međudržavnih odnosa veoma značajnu ulogu ima političko nastojanje drzava Zapadna Evropa da kroz jedinstvo u EU pređu sa pretežno etnonacionalnog političkog uređenja na kojem su formirane na transnacionalno Evropsko građansko uređenje i objedine sve svoje ekonomske, diplomatske, infrastrukturne, prirodne, društvene i druge potencijale u jedan politički prostor. Nakon, pada Berlinskog zida, a posebno nakon agresije na Ukrajinu, Rusija je ostala na drugoj strani vjerna svom tradicionalnom konceptu kroz koji je prošla cijelu svoju historiju kao prepoznatljiv totalitarni etnocentrički orijentalno despotski[4] prostor.

Za razliku od Ruske Federacije i Zapadne Evrope do Ruskog napada na Ukrajinu, koje su zastupale etnoteritorijalni koncept na Balkanu, Zapad u cjelini danas zastupa liberalni građanski koncept ljudskih prava na Balkanu i internacionalno pravo u odnosima među njegovim državama, što bitno mijenja političku platformu stvaranja nove budućnosti svijeta. Zapadna Evropa, nakon što su SAD postale najuticajniji faktor svjetskih političkih odnosa, više nije prisiljena da dijeli interesni uticaj na Balkanu sa Rusijom na religijskim i etnopolitičkim interesnim zonama uticaja, na osnovu kojih su nastali Kučuk Kanardžijski sporazum[5] i sporazum na Jalti. Bitna konceptualna razlika između politički i vojno ujedinjenog i objedinjenog Zapada, s jedne, i Ruske Federacije, s druge strane, danas je u doktrinama njihovih vanjskih politika, strategija rješavanja aktualnih političkih međuetničkih i međudržavnih odnosa u svijetu i na Balkanu.

Historijsku prekretnicu tih odnosa ilustrira odnos Zapada prema

4 Karl Avgust Wittfogel, Orijentalna despocija, Uporedno istrašivanje totalne moći, Globus, Zagreb, 1988.

5 Kučuk Kinardžijski sporazum (1744.) potpisan je nakon rata između Carske Rusije i Osmanskog Carstva (1768-1774.). Refleksije ovog sporazuma na Balkan sagledat ćemo u nastavku ovog teksta.

Ruskoj agresiji na Ukrajinu (24. februar 2022.). Budućnost političkih odnosa na Zapadnom Balkanu bitno će zavisiti od ishoda rata u Ukrajini. Ako Rusija izgubi ovaj rat, ne samo u vojnom, već i u političkom smislu, a to znači ako politički i vojno ujedinjen Zapad bude htio da dovede Rusiju nakon ovog rata u poziciju da izgubi status svjetske političke sile, onda je za očekivati potpuno politički drugačiju budućnost Zapadnog Balkana. U tim novim geopolitičkim odnosima, bez Rusije kao svjetske političke sile, eliminira se negativan Ruski uticaj iz buduće historije Zapadnog Balkana. Međutim, toliko koliko je neupitan ruski vojnički neuspjeh u ratu u Ukrajini toliko je upitan interes Zapada da eliminira Rusiju kao svjetsku političku silu zbog svojih interesa njenog očuvanja kao tampon zone između Evrope i Kine, odnosno otvaranja pandorine kutije Globalnog Balkana.

2.0 Bosansko političko pitanje

Bosansko političko pitanje je od kraja osmanskog stoljeća do danas bilo predmet nagodbe Rusije, s jedne, i močnika zapadne Evrope, s druge strane. Na kraju osmanskog doba status Bosne dogovarale su i rješavale: Carska Rusija, s jedne, i Austro-Ugarska, pomognuta od Njemačke i Engleske, s druge strane. Kasnije, u vrijeme Hladnog rata do političkog pada njemačke kancelarke Angele Merkel, opet je, na jednoj strani, bila Rusija, a na drugoj zapadnoevropska ostpolitika predvođena Njemačkom vanjskom politikom kolaboracije i kohabitacije s Rusijom, kao resursom prirodnih bogatstava, s jedne, i tampon zonom s Kinom, s druge strane. Od tada, uključujući i sadašnjost, Bosna je na unutarnjem planu definirana kao Muslimanska/Bošnjačka/Bosanska, Srpska, Hrvatska, a na vanjskom planu kao ruska i zapadnoevropska država. Jugoslovenska nestvrstanost nastala je i bila moguća samo zbog toga što takva, nesvrstana Jugoslavija, nije bila ni ruska ni zapadnoevropska, već i zapadnoevropska i ruska. Iluzija je da je Pokret nesvrstanih (1961.) bio moguć kao realna činjenica, trećerazrednih političkih igrača, poput Tita, Nasera, Nehrua i njima sličnih, bez saglasnosti i prešutne podrške, pa i potrebe Rusije, s jedne, a posebno Zapada, s druge strane.

Bosna je danas u specifičnom stanju političke neumnosti, u Hegelovom smisli značenja tog pojma, u najkraćem i najjednostavnijem smislu, u stanju političke uređenosti suprotno principima političke racionalnosti. U Daytonu joj je političkim nasiljem nametnut

neracionalan politički sistem koji ovu višestoljetnju državu u bližoj ili daljoj budućnosti logikom unutarnjih odnosa vodi u samodisoluciju. Bosna u praksi svog postdejtonskog postojanja provodi taj nasilnički oblik daljeg svog funkcioniranja kao jednu vrstu okupacionog uređenja u smislu predhodnih okupatorskih režima, od otomanskog, preko austro-ugarskog, do jugoslovenskog, jer joj omogućava kakav takav politički opstanak. Nekada je Bosna imala sandžake, banovine, srezove, sada ima entitete, kantone i distrikt. Sada su vesternizirani nazivi njenih administrativnih jedinica. Dakle, Bosna je permanentno pod okupacijom. Svojom unutarnjom kulturno odbrambenom moći ona objezbjeđuje svoje permanentno postojanje i zato ima najdugotrajniji državno pravni kontinuitet među državama Zapadnog Balkana, nasuprot permanentnom osporavanju koje dolazi od susjednih država, Srbije i Hrvatske, ali i kontinuniranoj sumnjičavosti prema njoj Rusije i moćnih zapadnoevropskih država kao njihovih političkih sponzora.

U poređenju sa mnogim drugim državama i narodima Bosna i Bosanci imaju najdugotrajniju oslobodilačku borbu koja traje u kontinuitetu od otomanskog, austrougarskog, preko dva jugoslavenska perioda do danas. Unutarnja moć Bosne kroz svu njenu historiju svjedoči dovoljno o njenoj neuništivosti. Održavaju je zakoni prirode povijesti. U slučaju države Bosne potvrđuje se opravdanost pojmovne distinkcije Historije i Povijesti. Historija je ono što se dogodilo u prošlosti, a povijest je kako ono što se dogodilo tako i ono što se nije dogodilo, a što js moglo dogoditi.

Bosna je u stalnom iščekivanju Godoa, ali on nikako konačno da stigne. Dolazak Godoa nije ključni događaj za one koji ga isčekuju, već samo čekanje. Bosanski život se neće promijeniti i kad Godo stigne, jer Godo je već tu, bosanska država je tu. Susret s njim, s Godoom, je jednako kako susret s istomišljenicima tako i s neistomišljenicima. Ako je država tu, u čemu je onda isčekivanje? U konačnoj uspostavi njenog unutarnjeg uređenja na principima na kojima funkcioniraju danas i postoje sve države zapadne demokracije. U ovom momentu to, posebno u internacionalnim vizijama, uključujući i Zapad, izgleda kao nemoguć zahtjev, ali drugog ishoda nema. Živimo K. Jaspersovu maksimu: Budimo nemogući - tražimo realno. Upravo Bosna traži realno, traži političko uređenje kakvo imaju države susjedi koje je u tome sprječavaju i onemogućuju. Tragedija bosanskog zahtjeva je u tome što realnost nije istina, što nema istine u empirijskom svijetu, što živimo u dobu postmoderne, kraja istine, meta istine, virtualne stvarnosti kao istinske realnosti, kako su nam svijet u kojem danas

živomo prikazali Gilles Deleuze, Jacques Derrida, Jean Baudtillard i drugi. Njihova imena nisu ovdje navedena niti u hijerarhijskom smislu njihovog značaja niti u pogledu hronologije njihovih života. Svi oni, ali i svakodnevni život nas uči da nema empirijske historijske istine po sebi, istina je samo ono što se dokaže na bilo koji način, uključujući i moć. Takvoj teoriji istine priklonila se i nauka. Bosna je još nemoćna da sama napravi taj historijski iskorak.

3.0 Fundamentalne postavke političkog osporavanja Bosne, Bošnjaka i Bosanaca

Geopolitički narativ Srpske, Hrvatske i srpsko-hrvatske historije Bosne je kombinacija historijskih, kulturnih, vjerskih, političkih i ekonomskih činilaca njene prošlosti, od najstarijih vremena njenog postojanja do danas. On je svojevrsna polideterministička percepcija historije. U sadržajnom smislu, mnogo je više zasnovan na onom što se nije nego na onom što se događalo. Glavnina historiografije srpske i hrvatske provinijencije je u osnovi, primarno, aprioristička, kako u njihovim pojavnim oblicima pojedinačnih predaja tako i u (njihovom) kontinuitetu kroz prošlost, uključujući i sadačnjost. Sve individualno i zajedno o svemu što govore, manje više, polazi od apriornog postulata historijskog nepostojanja države Bosne i bosanskog naroda kao državno političkog supstancijaliteta, izvan okvira hrvatstva, odnosno srpstva. Jedni kažu sve je tamo srpsko i zato je tamo svesrpstvo, a drugi kažu sve je tamo hrvatsko i zato je to svehrvatstvo. Upravo to, njihova međusobna isključivost oko Bosne potvrđuje netačnost i srpske i hrvatske historiografije, neistinitost njihovih predaja, i aprioristički konstrukcionizam. Tako je srpska istorija Bosne najbolja moguća negacija hrvatske povijesti Bosne, i obrnuto.

Država Bosna, kao i druge države, je kroz svoju historiju bila i ostala određena prirodnim faktorima kao što su geopolitička datost, zakoni života u njoj, prirodni i kulturni kvaliteti njenog naroda, njena historijska predaja i na njoj izgrađena državnička misao. Ona je kroz svu njenu historiju bila objektivitet, stvarnost.

Svehrvatske, kao i svesrpske ideologije i doktrine polaze od aprioristčkog stava da Bosna nema ništa svoje politički individualizirano, pa zato niti može biti država sada niti u budućnosti, kao što to, navodno, nikada nije bila ni u prošlosti. Za njih, Bosna i

Hercegovina su dva povijesna/istorijska prostora, a ne jedan historijski politički, kulturno, historijski uobličen identitet i individualitet.

Za svesrpstvo u Bosni i svesrpstvo Bosne, Bosna je istorijski srpska zemlja, dok je za svehrvatstvo u Bosni i svehrvatstvo Bosne, Bosna je povijesno hrvatska zemlja. Za svesrpstvo u Bosni i svesrpstvo Bosne, stanovnici Bosne Bošnjaci/Bosanci su kroz istoriju etniski Srbi, dok su za svehrvatstvo u Bosni i svehrvatstvo Bosne stanovnici Bosne Bošnjaci/Bosanci kroz povijest etnički Hrvati.

Za svesrpsku ideologiju Bošnjaci/Bosanci islamske vjere su islamizirani Srbi, za svehrvatsku ideologiju Bošnjaci/Bosanci islamske vjere su islamizirani Hrvati.[6] Ni za jednu od ovih ideologija ne postoji niti je postojao Bosanski jezik; za svesrpsku ideologiju o Bosni Bosanski jezik je Srpski jezik, za svehrvatsku ideologiju Bosne Bosanski jezik je Hrvatski jezik. Nijedna od ovih ideologija ne priznaju ime Bosanski jezik, niti kao historijsku niti kao savremenu pojavnu činjenicu.[7]

Svrha ovih dviju ideologija pojedinačno i zajedno je denacionalizacija Bošnjaka/Bosanaca i ontološka desupstancijalizacija i deetatizacija države Bosne, kako kroz povijest/istoriju tako i danas. Njihov krajnji cilj je uvijek bio i ostao dehumanizacija Bošnjaka i Bosanaca da bi stekli, javno i internacionalno legitimizirali, pravo, ne samo pokoriti i potčiniti, već i da bi mogli progoniti ih i ubijati, a da zato ne odgovaraju, jer su potčinili, prognali, očistili ili ubili Ništa, u najboljem slučaju, prognali su, očistili ili ubili svoje preobraćenike. Nakon izvršenih masovnih zločina i etničkih čišćenja nekog demografskog prostora, grada, sela, područja, lokaliteta, mijenja se njegovo ime i daje novo ime, najčešće po imenu etnosa u ime kojeg je zločin etničkog čišćenja izvršen. Tako imamo promjene imena toponima u RS, pa i samo ime RS. Širi prostor Bosne nakon etničkih čišćenja nad Bošnjacima i Bosancima i Hrvatima i genocida u Srebrenici nad Bošnjacima i Bosancima nazvan je po imenu naroda

6 Na pitanje br. 6, pri Popisu 1967. godine popisivačima je data instrukcija: Svako lice upisat će koje je nacionalnosti npr. Srbin, Hrvat, Slovenac, Makedonac, Crnogorac, Mađar, Šiptar, Rumun itd. Muslimani će staviti Srbin - musliman, Hrvat - musliman, neopredeljen - musliman.

7 U *Deklaraciji o granicama srpskog jezika*, Tršići, 18 i 19. juna 2022. godine, konferenciji katedri srbistike iz Srbije, BiH (RS), Crne Gore jezici: hrvatski, bošnjački/bosanski, crnogorski i bunjevački su hiponimski jezici srpskog jezika.

čiji su vojni i politički predstavnici izvršili genocid, i danas se tako zove. Dehumanizacijom demosa, negacijom njegovog individualiteta posebnosti, vrši se desupstancijalizacija, odnosno deontologizacija države Bosne, o Bosni kao državi formira se percepcija da je to prazna ljuštura koja kao takva gubi raison d›etre, nema smisla da postoji kao samostalna, suverena država. U etno istorijskom/povijesnom smislu to je srpski/hrvatski prostor i sve što je na njemu postojalo i što postoji je srpsko/hrvatsko. Bosanski odgovor na srpsko/hrvatsku negacije Bosne kao države i Bosanaca kao državnosnog supstancijaliteta, u osnovi, bio je Bošnjački redukcionizam. Svo bosanstvo reducirano je, pretežno, na jednu njegovu, primarno, kulturološku komponentu. To je u jednom momentu, (1993.) kada je restauriran taj politički pojam s bitno reduciranim sadržajem, što znači kratkoročno, imalo pozitivne efekte, kako u biološkom očuvanju Bošnjaka/Bosanaca tako i opstanku države Bosne, ali svojim državno političkim redukcionizmom ograničen je dalji opstanag i razvoj i države Bosne i Bosanskog naroda. Danas sve više dolaze do izražaja i afirmacije brojne sekularne i državljanske komponente bosanstva, što predstavlja novi društveno historijski i politički izazov i za državu BiH i za njene građane.

Političke doktrine svesrpstva i svehrvatstva različitih imena kroz istoriju/povijest u svim njihovim teorijsko kulturnim koncepcijama i političkim doktrinama zasnivale su se na vjerskim, kulturološkim, historijskim idejama i postulatima koji se u savremenom teorijskom diskursu imenuje etnocentrizmom.[8]

4.0 Dvostruki standardi Zapada

Bosna i Hercegovina je multietnička država kao i brojne druge države u svijetu. Političkom manipulacijom na hegemonističkim osnovama ona zbog toga ima u zadnjih sto godina, praktično od postavljanja tzv. Istočnog pitanja, ogromne političke i druge probleme koji ugrožavaju njen opstanak i postojanje.

8 Etnocentrizam je politička doktrina po kojoj sve što postoji na jednom prostoru, društveno, javno, političko, ali i prirodno: šume, vode, teritorija itd. određenog prostora sa etničkom većinom je vlasništvo te etničke zajednice. Krajnji politički cilj etnocentrizma stvaranje etničke države. Vidi: R. Griffin, Last rights?, in S. Ramet, The Radical Right in Central and Eastern Europe, Pennsilvania PA, Pennsilvania State University Press,1999.

Postavlja se pitanje: zasto je BiH predmet svekolike i permanentne agresije, u intervalima mira: političke, kulturne, ekonomske, obavještajne itd. u vrijeme rata, ogromnih materijalnih razaranja, uništavanja, ali i masovnih ubijanja i stradanja do izvršenja genocida? Je li razlog tome multietičnost BiH, koja se i nasuprot svemu tome održava stoljećima? Svakako da nije, jer nije samo BiH multietična da bi to bio razlog njenog permanentnog ugrožavanja na razne načine. Brojne, bolje kazano, sve države svijeta su, više ili manje multietične i multikulturalne. Za razliku od brojnih drugih država, BiH, uz još neke Balkanske zemlje, ima cijelo prošlo stoljeće, pa i danas agresivne susjedne države sa hegemonističkim velikodržavnim ciljevima. One manipulišu i zloupotrebljavaju bosansku historijsku multikulturalnost, uglavnom, uključivanjem jednog dijela Bosanaca u svoj politički etnos, katolika u hrvatski, a pravoslavaca u srpski, i razvojem u raznim vremenima različitih oblika hegemonističkih političkih doktrina i ideologija o načinu priključenja teritorija na kojima žive katolici i pravoslavci u BiH u sastav svojih država. Njihovim stalnim direktnim miješanjem u političko uređenje BiH, u miru politički, kulturno, infrastrukturno, na jedan način, u ratu, oružano, na drugi način. Sve to na nesporan način ilustrira postdejtonski historijski period u zadnjih tridesetak godina historije BiH. U vrijeme agresije na BiH (1992-95.), njeni susjedi su oružanom intervencijom formirali nasilno ratno preustrojstvo BiH. Stvorili su na masovnim zločinima Republiku srpsku i Herceg Bosnu. Poslije rata negira se srpski genocid, veličaju se i slave kao heroji presuđeni ratni zločinci, s jedne strane, i negira se udruženi zločinački poduhvat, s druge strane. Svojim stavovima i praksom lideri Hrvatske i Srbije svoje države svrstavaju u red odmetničkih država, kako bi rekao Žak Derida[9], kakve su npr. Sjeverna Koreja, Liban, Kuba, Avganistan itd., jer ne priznaju odluke internacionalnih sudskih i drugih ustanova i institucija koje slijede i provode savremene internacionalne standarde u pogledu odnosa prema masovnim ratnim zločinima, etnilkom čišćenju, internacionalnom humanitarnom pravu i genocidu.

Hrvatska i Srbija se i na unutarnjem i na vanjsko političkom planu bave pitanjem unutarnjeg uređenja BiH više nego sama BiH. Njihova spoljno politička, diplomatska aktivnost o pitanjima političkog

9 Žak Derida, Odmetničke države, Dva ogleda o umu, Beogradski krug i Centar za medije i komunikavije, Beograd, 2007.

uređenja BiH je mnogo vidljivija i izraženija nego aktivnost političkog rukovodstva same BiH. Hrvatska lobira Zapadni svijet na ideji tzv. legitimnog predstavljanja Hrvata, računajući posebno na katolički sentiment, što predstavlja manifestnu pojavnu formu doktrine Hrvatskog svijeta. Srbija lobira, uslovno rečeno, Istok, posebno Rusiju, na svojoj velikodržavnoj ideji pod novim imenom prilagođeno srpskom, ali i internacionalnom javnom mnjenju, Srpski svet, uzimajući u obzir rusku tradicionalno historijsku vanjskopolitičku ulogu i misiju čuvara pravoslavnog hrišćanstva na Balkanu i kopirajući u svom okruženju ideju Ruskog svijeta.

Ono što je posebno evidentno u svemu tome jeste asimetričan odnos Zapada prema doktrini i praksi Ruskog svijeta u slučaju Ukrajine, na jednoj, i doktrini i prakse Srpskog sveta, odnosno Hrvatskog svijeta u slučaju Bosne, s druge strane. U sadržajnom smislu i po ciljevima, ideologija Srpskog sveta i ideologija Hrvatskog svijeta su varijante ideologije Ruskog svijeta na prostoru Balkana. Aktualna Ruska agresija na Ukrajinu i srpsko-hrvatska agresija na BiH (1992-95.) potpuno su identične u svemu. Zapad se danas politički energično suprotstavlja doktrini i praksi Ruskog svijeta u Ukrajini, podržava ukrajinsku oslobodilačku borbu protiv Rusije, čak i obilatom vojnom pomoći, a u isto vrijeme podržava doktrinu Srpskog sveta, odnosno doktrinu Hrvatskog svijeta u Bosni.

Etnocentrička doktrina Hrvatski svijet je već legalizirana, ustavom i zakonom o općim i parlamentarnim izborima, posebno na štetu BiH. U Ustavu RH piše: Dijelovima hrvatskoga naroda u drugim državama jamči se osobita skrb i zaštita Republike Hrvatske.[10] Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor garantira pravo da: Birači koji nemaju prebivalište u Republici Hrvatskoj imaju pravo na zastupljenost u Saboru i biraju tri zastupnika na temelju kandidacijskih lista u posebnoj izbornoj jedinici[11]. Dakle, temeljni pravno politički propisi RH direktno propisuju i obavezuju političku fenomenološku praksu Hrvatskog svijeta. EU je primila u svoje punopravno članstvo Hrvatsku sa navedenim zakonodavnim odredbama i propisima.

Evropska praksa dvostrukih standarda prema Bosni i

10 Ustav Republike Hrvatske, čl.10 stav drugi, Narodne novine br.135/97.

11 Zakon o izborima zastupnika u Republici Hrvatskoj, čl. 8, Narodne novine br.116/1999.

Ukrajini u odnosu prema potpuno identičnim doktrinama velikodržavlja Srbije i Hrvatske, na jednoj, i Rusije, na drugoj strani, prisutna je i u odnosu prema izbjeglim i prognanim licima u zavisnosti od toga koje su pripadnosti i odakle dolaze.

"Papa Franjo je prvi svjetski lider Zapadnog svijeta koji je otvoreno upozorio na to da Evropa, odnosno cijeli zapadni svijet, različito gleda na izbjeglice, u zavisnosti odakle dolaze. U intervjuu za italijansku televiziju RAI 1 je kazao kako mnoge države blagonaklono gledaju na izbjeglice iz Ukrajine, dok na nesretnike iz drugih zemalja gledaju drugačije.[12] Nije poznato da je neki zvaničnik Zapada, vjerski ili politički, priznao i zapazio različit odnos Zapadnog svijeta prema velikodržavnim koncepcijama prema Bosni, na jednoj, i prema Ukrajini, na drugoj strani.

"Izbjeglice su podijeljene. Prva klasa, druga klasa, po boji kože, dolaze li iz razvijene zemlje ili nerazvijene. Mi smo rasisti. I to je loše". U ratovima najviše ispaštaju oni najslabiji. Rat je posvuda, rekao je Sveti Otac. Dodao je i kako razumije čelnike koji kupuju oružje, zato što se moramo braniti, ali da ih ne opravdava. Kao i nekoliko puta ranije kada je gvorio o ratu u Ukrajini papa Franju spomenuo je "kainski ratni plan", odnosno aluziju na starijeg sina Adama i Eve Kaina, koji je ubio mlađeg brata Abela. Živimo s tim demonskim planom da se međusobno ubijamo zbog želje za vlašću, želje za sigurnošću, želje za tolikim stvarima, istakao je papa Franjo."[13]

Internacionalna zajednica, primarno Zapad, je formirao RS na krilima doktrine Srpskog sveta, iako je znao za sve oblike i konkretne zločine njenih oružanih formacija koje su tokom 1992-95. izvršile etničko čišćenje i genocid na tom prostoru. Sada imamo moralno iracionalnu činjenicu da je Srebrenica u administrativnom prostoru RS. Zapad sada potpuno transparentno, ali sramno, forsira realizaciju Hrvatskog projekta Hrvatski svijet u Bosni pod egidom promjena Izbornog zakona BiH, nasuprot svim pravnim propisima i praksama njihovih ustavno politički proklamiranih standarda i ljudskih prava, stvarajući politički osnov etnoteritorijalizacije i formiranja hrvatskog

12 Dnevni list *Oslobođenje*, 17. 04.2022.

13 Papa Franjo, prema navodima *Index.hr* koje je prenio dnevni list *Oslobođenje, Sarajevo, (17. 04. 2022.*), povodom evropskog prihvata prognanika iz rata u Ukrajini u poređenju sa njenim prijemom prognanika i izbjeglica iz drugih, prije svega muslimanskih zemalja, ocijenio je cio Zapadni svijet *rasističkim*.

državno političkog entiteta[14] u BiH, pod demokratskim plaštom tzv.legitimnog predstavljanja Hrvata u BiH. Ono što je radio HVO i vojska Republike Hrvatske u Bosanskom ratu (1992-95.) stvarajući tzv. Herceg Bosnu, sada na istom političkom projektu radi Visoki predstavnik UN u BiH. Kako to nazvati nego dvoličnošću politike Zapada, ako se bori protiv doktrine Ruskog svijeta u Ukrajini, a u isto vrijeme podržava ideju Hrvatskog svijeta u BiH, jer ruska doktrina Ruskog svijeta je u svakom pogledu potpuno identična srbijanskoj doktrini Srpskog sveta,[15] odnosno hrvatskoj doktrini Hrvatskog svijeta[16]. Nametnutim etničkim odlukama izmjene izbornog zakona u BiH Visoki predstavnik UN u BiH uveo je diskriminaciju vrijednosti izbornog glasa Bošnjaka u odnosu na Hrvate u BiH pod diplomatsko političkim pritiskom Hrvatske u kojoj je Ustavni sud proglasio neustavnim takve odredbe u Zakonu o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora.[17]

Zapad se prema istoj političkoj pojavi, etnocentričkom velikodržavlju prema BiH i prema Ukrajini, skoro u isto vrijeme, odnosi različito.

---

14 Visoki predstavnik UN za BiH (Christian Schmidt) na dan općih izbora (02. oktobar, 2022.) nametnuo je anticivilizacijske etničke izborne odluke kojima je izmijenio izborni zakon i Ustav FBiH prema kojim : (1) u nacionalni dom Hrvata delegira se viši broj delegata iz kantona u kojima živi veći broj građana Hrvata nego iz onih u kojima živi manji broj Hrvata, što proizvodi (a) izbornu etnoteritorijalizaciju FBiH s većinskim hrvatskim stanovništvom u FBiH; (b) vrši diskriminaciju među samim Hrvatima prema njihovoj brojnosti u kantonima; (2) uvodi se međuetnička izborna diskriminacija tako da vrijednost glasa Hrvata i Bošnjaka nisu iste itd.

15 "Čvrsto verujem u formiranje srpskog sveta, ja znam da ćemo mi biti jedno. Ako su mogli Nemci, poražen narod u Drugom svetskom ratu da naprave jedinstvenu državu, a što mi Srbi kao pobednički narod u Drugom svetskom ratu ne bismo mogli da živimo zajedno. Kome je pretnja potreba Srba da budu jedno, šta to mene može da odvoji od Republike Srpske, a šta to vas može da odvoji od Srbije? Dok Aleksandar Vučić vodi Srbiju, Republika Srpska će biti čuvana i sačuvana", kazao je ministar unutrašnjih poslova Srbije Aleksandar Vulin (20. 09.2022.) povodom njegovog proglašenja počasnim građaninom općine Ribnik, Dnevne novine, Oslobođenje, 21. 09.2022. Sarajevo

16 Vidi: Enver Halilović, Srpski i hrvatski etnocentrizam, doktrinarni okvir negacije Bošnjaka i suvereniteta države Bosne i Hercegovine, Zbornik radova, ZAVNOS - historijske okolnosti autonomije Sandžaka, BNV, Novi Pazar, 2022.

17 Vidi: Izvješće o nejednakoj težini biračkog glasa u izbornim jedinicama određenim člancima od 2. do 11. Zakona o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Zastupnički dom državnog sabora (Narodne novine broj 116/99.)

Politički, finansijski, vojnim materijalnim i drugim sredstvima energično se suprotstavlja doktrini Ruskog svijeta u Ukrajini, podržava ukrajinsku oslobodilačku borbu protiv Rusije, ali se ne suprotstavlja, ni približno istom mjerom, implementaciji političkih doktrina Srpskog sveta, odnosno Hrvatskog svijeta u Bosni. Zdušno se bori protiv ruskog nastojanja stvaranja svojih političkih entiteta u Ukrajini, Hersona, Donbasa, Luganjska, na jednoj strani, a dopušta da Srbija, uz svesrdnu podršku RF, i Hrvatska, uz podršku Visokog predstavnika UN-a u BiH, na drugoj strani, prakticira srpsku i hrvatsku hegemonističku politiku Srpskog sveta i Hrvatskog svijeta prema susjednoj državi BiH, koje se ama baš ni u čemu ne razlikuju od ideje i prakse Ruskog svijeta.

5.0 Bosna i Hercegovina između dva carstva

Bosna i Hercegovina je danas, metaforično kazano, između dva nova carstva, EU i Rusije, kao što je nekada bila između dva stara carstva, Rimskog i Vizantijskog carstva. Susjedne države, Srbija i Hrvatska, imaju bliske odnose s ova dva, nazovi, nova carstva, Srbija sa Rusijom, a Hrvatska sa EU. One za svoje hegemonističke težnje prema Bosni instrumentaliziraju, Hrvatska, EU, a Srbija Rusiju, kroz njihove instrumente političke, finansijske i bezbjednosne, medijske, diplomatske moći uticaja na Bosnu i Hercegovinu. Predsjednici susjednih država, Srbije i Hrvatske, imaju demagoške, što će reći, javno obmanjujuće izjave da podržavaju teritorijalni integritet i suverenitet BiH, jer ne mogu da se dogovore koliko ko da okupira BiH. Ali, čak ni demagoški ne kažu da podržavaju njen pravni i politički suverenitet na cijelom njenom prostoru. Predsjednik Hrvatske kaže da je predsjednik, ne samo Hrvata u Hrvatskoj, već i predsjednik Hrvata u BiH,[18] što je istina. Građani BiH, prema Zakonu o izboru

18 Na pitanje novinara Al Jazeere (22.septembar 2021.): "Da li ste u Generalnoj skupštini UN u New Yorku rekli da ste predsjednik Hrvata u BiH?, predsjednik Hrvatske Z. Milanović odgovorio je: "Rekao sam da sam ja predsjednik hrvatskih građana i onih Hrvata koji žive u BiH. To je moja dužnost i obaveza u onoj mjeri u kojoj Ustav kaže, da se brinemo i vodimo računa o statusu Hrvata izvan Hrvatske, ali uz poštovanje zemalja". Na drugo pitanje istog novinara: "Kako možete biti predsjednik Hrvata iz BiH, Vi ste predsjednik Republike Hrvatske?, odgovorio je: "Hrvati u BiH i New Yorku imaju pravo glasa. To sam često problematizirao i pokušavao svesti u razumne sredine, da se susjedna država ne kompromitira i ne ulazi u njen prostor. Ako tako mislite, trebalo bi mi zabraniti ulaz u BiH". *Al*

zastupnika u Hrvatski sabor, kako je naprijed citirano, zaista glasaju na općim parlamentarnim izborima Hrvatske, što legitimira navedenu izjavu i potvrđuje faktičku funkcionalnost Hrvatskog svijeta.

Predsjednik Srbije već skoro deceniju govori i ponaša se kao svesrpski predsjednik. On, kao i predsjednik Hrvatske, ulaze, borave, politički mešetare po Bosni kao po svojoj teritoriji, što znači bez ikakvog međudržavnog protokola. Politički zvaničnici BiH, čak ni oni Bošnjačke/Bosanske pripadnosti, nemaju kuraži, ne samo da to spriječe, već ni da makar verbalnom notom reagiraju na način kako je zbog nepoštovanja državnog protokola reagirala Hrvatska[19] prilikom pokušaja predsjednika Srbije da bez protokola posjeti Jasenovac.

Šta je posljedica "brige" Hrvatske i Srbije prema Hrvatima i Srbima BiH? One time narode u BiH za koje kažu da su njihovi, ne samo svojataju s hegemonističkim velikodržavnim ciljevima, već i politički degradiraju. Narode u BiH tretiraju dijelovima svojih nacionalnih država, Srbije i Hrvatske, koji žive u drugoj suverenoj državi, u BiH.[20] Iz toga crpe svoje pravo "brige" za tzv. svoj narod. Međutim, šta time, osim napetosti u BiH i između njih i BiH, stvarno postižu? Time tzv. svojim narodima oduzimaju politički status nacija u BiH, tretiraju ih svojim nacionalnim manjinama. Nasuprot njihovom takvom strateškom političkom tretmanu od svojih tzv. matičnih država internacionalna zajednica ih nakon i na osnovu Daytonskog mirovnog sporazuma tretira nacijama, dajući im tako mnogo veći politički stupanj i značaj. Sa aspekta političkog uređenja međunacionalnih političkih odnosa u BiH nije praktično beznačajno pitanje da li su Bosanski Srbi i Bosanski Hrvati u BiH nacionalne manjine ili nacije, ako se radi o uređenju države na etničkom principu. Međuetnički, međunacionalni odnosi u jednom slučaju se rješavaju na jedan u drugom slučaju na

Jazeera, 22. septembar 2021.

19 Posjetu predsjednika Srbije A. Vučića Jasenovcu (17. 07. 2022.) onemogućila je Hrvatska zbog njegovog nepoštovanja diplomatskog protokaola državničke posjete nekoj državi. U obrazlozenju MVP Hrvatske kazano je: "Nije poštivao nijedan protokol, sve je htio napraviti mimo procedura i pravila o diplomatskim odnosima. Htio je sa svojim TV ekipama prijeći hrvatsku granicu i ovdje raditi što želi. Ali, premijer Plenković i Vlada jasno su rekli ne. Mi smo samostalna država, članica EU-a i NATO-a i ne može on ovdje raditi što želi. Politika 'svesrpskog sveta' u Hrvatskoj mu neće proći". Jutarnji list, 17. 07. 2022.

20 Naprijed smo citirali Ustav Republike Hrvatske

drugi, u internacionalnoj praksi, uobičajen način. Kako god da se naučno teorijski odgovori na ovo pitanje o unutarnje-političkoj praksi Bosne i Hercegovine i njenoj vanjskoj politici sa Hrvatskom i Srbijom ostaje problem. Kada se ovo pitanje posmatra u građanskom smislu ono potpuno gubi na značaju i prestaje biti politički izazovno, pa i bezbjedonosno otvoreno. Za razliku od etnocentrističkog pristupa uređenju države koji uvijek i svugdje vodi u međuetničke političke i druge sukobe, koji pita kojeg etnosa je država, koji etnos vlada drugim etnosima ili drugim etnosom pomoću instrumenata države i njene vlasti, građanski koncept BiH, kao i svih drugih politički i društveno prosperitetnih država, sva politička i društvena pitanja, uključujući i etničko, rješava na postulatima i principima građanske jednakosti i ravnopravnosti svih, bez obzira na to da li je neko etnička većina ili etnička manjina. Etnički princip posmatra državu kao etničku vlast, dok građanski princip posmatra državu kao vlast građana.

Srbi i Hrvati u BiH, realno uživaju i imaju pravni i politički status ravnopravnih naroda sa Bošnjacima, bez obzira na to što Bošnjaka po zadnjem popisu ima više od 51% stanovništva BiH i što ih njihove, kako kažu Srbija i Hrvatska, s jedne i, Bosanski Srbi i Bosanski Hrvati, s druge strane, matične države smatraju dijelovima svojih matičnih naroda u BiH. Njihovi nacionalni lideri, predsjednici država Srbije i Hrvatske, time što ih proglašavaju dijelovima nacija država kojima su predsjednici, oduzimaju legalitet i legitimitet nacionalne suverenosti u BiH. Oni, na osnovu toga, internacionalnu zajednicu, kao i Bošnjake, pozivaju na dogovor o političkom uređenju BiH sa njima, sa Beogradom i Zagrebom. Zbog toga, i na osnovu toga, u Zagrebu zvona zvone o tzv. legitimnom predstavljanju Hrvata u BiH, a u Beogradu se na sve moguće načine govori o tzv. masovnom stradanju svojih Srba u Bosni (1992-95.) i o potrebi očuvanja RS svim sredstvima.[21] U njima se proizvode i iz njih se plasiraju ksenofobne pravne, društvene i političke nejednakosti etničkih zajednica i građana u BiH zasnovane na brojnosti. U jednom, hrvatskom, slučaju zbog manje, u drugom, srpskom, slučaju zbog veće brojnosti. U prvom slučaju, u FBiH, zbog manje brojnosti Hrvata u odnosu na Bošnjake, treba proizvesti tzv. legitimno predstavljanje Hrvata uz poništenje svih demokratskih prava i standarda. U drugom slučaju, zbog veće brojnosti Srba u RS u

21 Politiku režima Aleksandra Vučića u BiH vodi Milorad Dodik, a politiku Zorana Milanovića u BiH vodi Dragan Čović. Oni zaglušuju Sarajevo hegemonističkim i fašističkim zvucima iz Beograda i Zagreba.

odnosu na Bošnjake i Hrvate, treba dopustiti potpuni pravni i politički suverenitet najbrojnijem narodu na jednom dijelu teritorije BiH, (u RS) zbog toga što je tamo apsolutna većina kojoj sve pripada, od polja i šuma do voda i zraka. U takvim okolnostima, zalaganje za jednakost i ravnopravnost građana i funkcionalnu "minimalnu državu", kako bi rekao Robert Nozik,[22] proskribirano se proglašava unitarizmom.

Uz internacionalnu asistenciju dva carstva, BiH-i se onemogućuje i ne dopušta, skoro pa zabranjuje, građansko političko uređenje na kojem se zasniva savremeni demokratski svijet. Stimulira se i provocira etnonacionalizam, politička i bezbijednosna nesigurnost, indirektno se onemogućava njenim građanima ekonomski napredak i rast životnog standarda. Politilke, primarno izvana, iz Beograda i Zagreba, proizvode političke snage u BiH koje, čak negiraju smisao, potrebu i mogućnost postojanja države BiH, a ove ih, s druge strane, prizivaju u pomoć.[23] Građanski politički sistem, uz dopunu dvodomnom strukturom zakonodavne vlasti, je pretpostavka jednakosti i ravnopravnosti svih građana, odnosno državljana na cijeloj teritoriji države. To je s obzirom na sadašnje stanje ugroženosti individualnih prava svih etničkih zajednica na cijelom prostoru BiH koja se izvode iz prava kolektiviteta od posebne, historijske važnosti. On daje kvalitetan osnov za rješenja ne samo pitanja individualnih političkih i drugih prava, već i pitanje odnosa između različitih etničkih, klasnih i drugih društvenih razlika i nejednakosti putem domova, savjeta, vijeća itd. Inkluzivan je za sve društvene i druge razlike i nejednakosti društvenih zajednica i individua. Dovoljan je i dobar okvir i za princip afirmativne akcije[24] u svim oblastima života gdje je to potrebno, za koje se dogovore društveni subjekti i donesu propise za postupanje državne uprave. Uz to što rješava unutarnje političke konflikte, vrlo povoljno utiče na političku regionalnu demokratizaciju okruženja, smanjuje napetost sa susjednim državama i tako stvara povoljan osnov njihove svestrane saradnje.

22 Robert Nozik, *Anarhija, država, utopija*, CID, Podgorica, 2010.

23 Iz ukratko izloženog političkog konteksta BiH, može se razumjeti i shvatiti zašto Beograd i Zagreb insistiraju, preko svojih političkih filijala i trabanata u Banjoj Luci i Mostaru, na *etničko, nacionalno političko ustrojstvo BiH*. Takvo ustrojstvo im olakšava hegemonističke ideje i praksu.

24 Afirmativna akcija je skupni pojam kojim se imenuju mjere državne uprave za poboljšanje i unapređenje položaja zapostavljenih društvenih skupina

6.0 Bosanski nacionalni identitet

Bosanski nacionalni identitet je vrlo slojevit, ali i jako razvodnjen do te mjere da je vrlo teško o njemu govoriti kao o realno-političkom stanju u Bosni danas. Međutim, iako je teško, nije nemoguće, sada i ovdje govoriti o jedinstvenim i zajedničkim elementima političkog bosanstva, odnosno bosanskim političkim elementima svih građana Bosne. Ono što moramo znati, prije svega, jeste da je i to jedna dinamična historijska, društvena, politička, psihološka, emotivno-racionalna činjenica kako individualne tako i kolektivne svijesti i da zbog činjenice da je danas takva kakva je ne znači da u budućnosti ne može biti bitno drugačija i u negativnom i u pozitivnom političkom i društvenom smislu.

Misao o Bosanskoj naciji nastaje postupno i mijenja se u kontekstu historijskih procesa kako svjetske i regionalne tako i unutarbosanske opće historije. Historiografski posmatrano, stekla je status građanstva, što znači ušla u javni politički i društveno historijski kontekst devedesetih godina dvadesetog stoljeća, sa raspadom SFRJ i srpsko-hrvatskom agresijom na BiH (1992-95.), odnosnom opredjeljenjem da postoji kao suverena država, što je najprije manifestirala na Referendumu građana BiH o nezavisnosti (28.02. 1991.), a potom oružanom borbom. Taj tip političkog nacionalnog identiteta nije još dobio prvenstvo, niti društveno-političku niti pravnu potvrdu ni priznanje, ni u samoj BiH niti u svijetu, u odnosu na bosansko srpstvo niti u odnosu na bosansko hrvatstvo, ali ni u odnosu na bosansko bošnjaštvo, što ima za uzrok, ali i posljedicu faktičko prisustvo triju država u jednoj državi, Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine u jednoj državi, u Bosni i Hercegovini. Zbog toga imamo svojevrsno preklapanje triju država na jednom državnom teritoriju. No, nije ni u kom pogledu nikakav problem preklapanje tri bosanska nacionalna identiteta, bosanskog srpstva - bosanskog hrvatstva - bosanskog bošnjaštva, na jednom državnom teritoriju, na teritoriju BiH, već je problem istovremenog svekolikog i svakog srbijanskog državnog srpstva i hrvatskog državnog hrvatstva u bilo kom obliku njihovih velikodržavnih hegemonističkih ideologija i realnih materijalnih interesa, u jednoj državi, u BiH, njenoj unutarnjoj politici, organima vlasti i institucijama svih nivoa, u svakodnevnom životu od privrede preko školstva do zdravstva i telekomunikacija. Uvjet bilo kakvog nivoa političke, društvene sve do bezbjednosne sigurnosti u Bosni jeste onemogućavanje svih mogućih upliva Hrvatske i Srbije, svesrpskog i svehrvatskog etnocentričkog društvenog i političkog, državnog i državnosnog uticaja u Bosni i na Bosnu.

Bosanski nacionalni identitet je još u ozbiljnoj krizi. Ona se sažima u pitanju: "jesmo li mi jedan narod, jedan 'mi'" ili je 'nas' više naroda, više 'mi'. Ako smo jedan 'mi', po čemu smo jedan 'mi'? Ako je 'nas' više naroda po čemu smo različiti, u kom smislu smo više 'mi'? Ako smo jedno 'mi' narod, koje su to naše karakteristike u opisnom i vrijednosnom smislu? Šta je zajedničko onim građanima koji se nazivaju i jesu Bosanci? Pitanje je: jesmo li jedna politička zajednica sa svojim supstancijalitetom, nacija ili smo jedna politička zajednica sa mnoštvom etničkih supstancijaliteta. Jesmo li politička zajednica čiji se identitet zasniva i postoji samo na državi BiH ili i na drugim, narodnosnim identitetima? Jesu li u ovom momentu jače i izraženije političke tendencije dvojnih nacionalnih identiteta i podnacionalnog identiteta, s jedne, od nacionalnog identiteta, s druge strane? Dijalektika ovih identiteta više potvrđuje njihovo međusobno prožimanje i inkluziju nego sukobljavanje. Pod nacionalnim identitetom podrazumijevamo, prije svega, državljanski identitet, identitet države BiH, a pod podnacionalnim identitetom podrazumijevamo sve kulturne, etničke, religijske, lokalne teritorijalne identitete. Odnos državnog nacionalnog identiteta s dvojnim i podnacionalnim identitetima u slučaju SAD S. Hantington postavlja kao pitanje: Imamo li bilo kakav smisleni identitet kao nacija, koji bi nadvisio naše podnacionalne etničke, religijske, rasne identitete.[25] Do odgovora na mnoštvo pitanja identitarnih odnosa u BiH možemo doći ako odgovorimo na jedno ključno pitanje: imamo li više međusobnih društvenih, kulturalnih, etničkih, mentalnih i drugih razlika ili više međusobnih navedenih i drugih sličnosti? U kojoj mjeri je naša ukupna, posebno etnička društvenost međusobno slična, odnosno različita? Ako imamo više sličnosti, i to znatno više sličnosti nego razlika, onda znači da smo više jedno "mi" nego više "mi". Možemo li empirijski naučnim metodama utvrditi međusobne sličnosti i razlike? Svakako da možemo, makar kada je riječ o onim najčešćim. Međutim, u ratnim i poratnim mnogobrojnim neriješenim pitanjima individualnih i kolektivnih prava, potreba i interesa, niskog životnog standarda u najširem smislu, svakodnevne egzistencijalne ugroženosti i međusobne suprotstavljenosti da bi došli do elementarnih uslova za život, etabilirao se narativ o višoj međusobnoj razlici i suprotstavljenosti naših etničkih zajednica nego sličnosti. Nespremnost i nesposobnost domaće vlasti da provede tranzicijsku

25 Samuel P. Huntington, *Izazovi nacionalnom identitetu Sjedinjenih Američkih Država,* Izvori, Zagreb, 2007. str.21.

pravdu u BiH, da reintegrira društvo, da razvije privredu i unaprijedi ukupno ekonomsko stanje, da izvrši povratak prognanih u svoje domove, neadekvatni politički uticaji institucionalne internacionalne zajednice poslije rata, da adekvatno odgovori na složene savremene historijske izazove savremenog svijeta, stalni politički i drugi pritisci zemalja iz neposrednog okruženja, i tome slično, usporili su, ali ne i zaustavili proces društvene integracije i razvoj nacionalnog državnog identiteta u odnosu na dvojne i podnacionalnog identiteta u BiH. U BiH, ali i u regionu, status građanstva stekla je paradigma naših etničkih razlika na račun naših sličnosti. Zapostavljaju se naše društvene i psihološke međusobne sličnosti i srodnosti na račun različitosti. Gube se iz vida procesi višestoljetne međusobne akulturacije, zajedničkog života, komšiluka, porodičnih veza, profesionalnih odnosa, zajedničkih gradova, sela i radnih mjesta itd. Državnosni nacionalni identitet Bosne i bosanstva nije u suprotnosti, a posebno ne isključuje nikakvu niti podnacionalnu niti dvojnu nacionalnu identifikaciju i samoidentifikaciju. Ona nikome ne zabranjuje i ne isključuje to šta je u vjerskom, regionalno teritorijalnom, etničkom, kulturnom i bilo kojem drugom smislu. Građanski nacionalni identitet BiH nema nikakvu rezervu prema bilo kojoj vjeri, etniju, ili bilo čemu različitom i drugačijem od drugog, sto znači ne isključuje ni srpstvo ni hrvatstvo ni bošnjaštvo. Historijska evolucija nacije države BiH probija se u ovoj fazi historije kroz dvojne nacionalne identitete bosanskih Srba i bosanskih Hrvata, na jednoj i, podnacionalnog identitet Bošnjaka u BiH, na drugoj strani. Prvenstvo bosanskog nacionalnog identiteta i državnosti Bosne i Hercegovine u odnosu na svesrpski i svehrvatski nacionalni identitet BiH i u odnosu na državnost Hrvatske i Srbije ugrožavaju veoma intenzivni dvojni nacionalni identiteti Srba i Hrvata u BiH, na jednoj, i podnacionalni identitet Bošnjaka u BiH, na drugoj strani. Dvojnost srpskog i hrvatskog nacionalnog identiteta u BiH nastala je historijski unošenjem stranih nacionalnih identiteta, Srbije i Hrvatske, Srba iz Srbije i Hrvata iz Hrvatske, u prvotni izvorni bosanski nacionalni identitet koji se sublimira, nominalno iskazuje i potvrđuje u zajedničkom jedinstvenom historijskom imenu Bošnjak, Bošnjak katolik, Bošnjak pravoslavac i Bošnjak musliman. To stanje je danas nepopravljiva i neponovljiva prošlost. Njena nepopravljivost dolazi zbog toga što se, kao ni bilo koja druga prošlost, ne može ni promijeniti ni ispraviti. Importacija stranih nacionalnih identiteta u domaći izvorni bosanski identitet u svesrpski i svehrvaćanski nacionalni identit bosanskih Srba i bosanskih Hrvata u BiH odvijao/a

se pod uticajima izvana, direktno iz Hrvatske i iz Srbije kao država, iz društvenih organizacija i ustanova sa njihovog državnog prostora, prije svih njihovih vjerskih institucija i vjerskih lidera, iz njihovih najviših državnih organa vlasti, državnih i drugih ustanova, do njihovih državnika i političkih lidera, ali i iz intelektualnih, naučnih, umjetničkih i akademskih krugova. Dakle, vjerski, svedruštveno i svedržavno. Sve velikodržavne hegemonističke ideologije i Hrvatske i Srbije prema Bosni zaokružuju se u velikodržavne doktrine u državnim političkih organima i ustanovama, vojnim i policijsko bezbjednosnim strukturama. Njihova duhovna logistika bile su Srpska pravoslavna crkva i Hrvatska katolička biskupija, srbijanske i hrvatske ličnosti iz književnosti i kulture u cjelini. Taj svojevrstan kulturno ideološki uticaj iz Srbije na Bošnjake pravoslavce i iz Hrvatske na Bošnjake katolike ima korijene u težnji za hegemonijom i okupacijom Bosne. Historijski gledano, začeti su pod mimikrijom njihovog oslobađanja, pravoslavaca i katolika u Bosni, najprije od okupacionih vlasti Otomanskog carstva, a danas od vlasti države Bosne i Hercegovine. Skoro da im je ista matrica ideologije kako prema Osmanlijama nekada tako i prema Bosni danas. Tokom cijele historije, što znači i danas, imamo, na jednoj strani, kulturnu djelatnost kulturnih, društvenih udruženja i političkih partija iz Srbije i Hrvatske u Bosni i hegemonističko političko-ideološke djelatnosti njihovih državnih institucija i ustanova, na drugoj strani. Kroz sav taj, može se slobodno reći, dvostoljetni historijski period, iz Hrvatske i iz Srbije, zbog njihovih, primarno materijalnih interesa, djeluje se na Bosnu i njen građanski identitet tako da se Bosanski Srbi i Bosanski Hrvati kulturno, ideološko, politički, što više udalje od Bosne kao države i Bosanskog nacionalnog identiteta, da im se, što je moguće više prikažu i predstave kao njihova zaštita od tzv. bosanskog unitarizma i hegemonizma. Bosansko srpstvo i Bosansko hrvatstvo izgrađeni su na kulturi tako što su ideologizirali kulturu i po tom osnovu izgradili svoje dvojne nacionalne identitete. Ideološkom izgradnjom hrvatskog i srpskog nacionalnog identiteta u Bosni potisnuli su i drugi plan stavili svoj bosanski nacionalni identitet. Potisnuli su svoja identitetna određenja definirana Bosnom i izgradili srpsko-bosanski i hrvatsko bosanski identitet. Njihovi dvojni politički i nacionalni identiteti su novo bosansko, srpsko i hrvatsko stanje, novo društveno i političko stanje Bosne, Srbije i Hrvatske. U dvojnosti svog identiteta idu do te mjere da Srbiju i Hrvatsku percipiraju svojim ztv. matičnim državama.

Kulturne ideologije srpstva i hrvatstva, srpskog i hrvatskog nacionalnog identiteta u Bosni, stimuliraju i na sve moguće načine hrabre režimi Srbije i Hrvatske. U našem vremenu, postmoderne, ne postojanja istine realnosti, u kojem je virtualno, nestvarno, viša realnost i stvarnost od same datosti, u vremenu postojanja više istina, srpsko hrvatska mantra o svesrpstvu i svehrvatstvu BiH postaje sve manje upitna. U formiranju internacionalne političke svijesti i naučne misli o tzv. opasnosti po Bosanske Srbe i Bosanske Hrvate u Bosni, o potrebi njihove svekolike zaštite, učestvuju čak državne akademije nauka i umjetnosti Srbije[26] i Hrvatske[27], čime ta mantra postaje sve manje sumnjivija, a za neke, posebno islamofobiste, čak samorazumljiva. Time opasnost po identitet i opstanak Bosanskog nacionalnog identiteta i države Bosne postaje sve veća.

Importacija stranih kulturnih kao nacionalnih identiteta, hrvatskog i srbijanskog, u Bosni nastala je, kako je spomenuto, historijski gledano, u osmanskom periodu Bosne kao izraz težnji izvana, ali ne samo iz Srbije i Hrvatske, već i iz Carske Rusije i tada zapadno katoličke Evrope, da poticanjem njihovog kršćansko/hrišćanskog vjerskog identiteta približe tadašnje pravoslavce i katolike u Bosni sebi, što znači da je bila u funkciji širih etno političkih zahtjeva i geopolitičkih interesa. Ako je za tako nešto postojala realna potreba u to doba, u osmansko doba Bosne, sada, u doba nezavisne i suverene Bosne njenih ravnopravnih i jednakih naroda, za takvu geopolitiku i ideologiju nema apsolutno nikakvih istinskih razloga. Ako se vlast osmanske Bosne mogla tretirati muslimanskom zato što su osmanlije kao vladari bili muslimani, vlast savremene Bosne je mnogo sekularnija nego vlast Srbije, Hrvatske ili Rusije.

Import srbijanstva i hrvatstva u vrijeme austro-ugarske okupacije Bosne na vjerskoj kulturnoj osnovi odvijalo se kao stvaranje, bolje kazano, proširenja uporišta težnji Srbije da zaposjednem i okupacijom Bosnu umjesto Austro-Ugarske, dok se na katoličko hrvatskoj strani odvijalo kao jačanje uporišta Austro-Ugarskom okupacionom carstvu koje u svojoj ideološko političkoj matrici svakako imalo katoliziranje

26 Vidi: Memorandum I, SANU 1986.godine i Memorandum II, SANU 2012.;

27 Vidi: HAZU, Prilozi za zaštitu hrvatskih nacionalnih interesa prilikom pregovora Republike Hrvatske s Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom i Srbijom u pogledu njihova ulaska u Evropsku Uniju, 20. maj 2022.

Bošnjaka muslimana i import katoličkog stanovništva iz monarhije. Austro-Ugarsku okupaciju Bosne vojnički je predvodio katolik iz Hrvatske. Od tada pa do danas Hrvatska i Srbija bore se da u svoj državni prostor unesu Bosnu, da je okupiraju ili međusobno podijele, ali kako ne mogu da se dogovore ko da je okupira cijelu, lahko se usaglase o njenoj međusobnoj podjeli.[28] Bosancima katolicima i Bosancima pravoslavcima nametnuto je svesrpsko i svehrvatsko kulturno i političko jedinstvo kao ideologije i doktrine svesrpske i svehrvatske emancipacije u BiH. Svehrvatski i svesrpski kulturološki nacionalni identiteti pretvoreni u hegemonističke ideologije i vojne pohode na Bosnu mogu da idu do krajnosti koja može da znači nestanak Bošnjaka, progonom, raseljavanjem, etničkim čišćenjem itd. i nestanak države BiH, podjelom njene teritorije. Dvojni strani nacionalni identiteti Bosanskih Srba i Bosanskih Hrvata, srpsko-hrvatski političko državni etnonacionalizmi u unutarbosanskim političkim odnosima imaju kao trajno motivirajuću posljedicu srpski i hrvatski separatizam i iredentizam,[29] s jedne, a u međususedskim i regionalnim odnosima znače uvođenje Srbije i Hrvatske u institucionalni pravni i politički suverenitet u BiH, s druge strane.

Daytonski ustav Bosne i Hercegovine je strukturalno politički na matrici komunističkog nacionalnog trojstva uvukao Srbe iz Srbije i Hrvate iz Hrvatske, odnosno Srbiju i Hrvatsku, u političku konstitutivnost BiH. Hrvatska i Srbija razvijajale su "svoje pravo" političkog interesa za društveno stanje u BiH posebno u vrijeme raspada SFRJ, i ta praksa traje i danas, iako u Ustavu Socijalističke Republike BiH (1963.)[30] se kaže da je BiH Republika Srba, Muslimana i Hrvata. Politička hegemonistička svijest i ideologija Srbije i Hrvatske pred raspad SFRJ razvila/e su svijest o BiH kao njihovom nacionalnom teriroriju. U tom kontekstu može se posmatrati, tumačiti i razumjeti Srbijanska

28 Srpsko-hrvatski dogovori o međusobnoj podjeli Bosne idu od sporazuma Cvetković-Maček, preko sporazuma Milošević-Tućman, Karadžić-Boban do danas.

29 Vidi: Enver Halilović, *Imaju li Bošnjaci pravo na "bošnjački svijet"?*, portalforum.ba, Beograd, 3.12.2022.

30 "Povezani u svojoj prošlosti zajedničkim životom, stremljenjima i borbom za slobodu i socijalni progres, Srbi, Muslimani i Hrvati, savlađujući nastojanja tuđinskih sila i domaćih reakcionarnih snaga našli su se prvi put slobodni, ravnopravni i zbratimljeni u svojoj Republici", Ustav SR BiH od 1963. godine, Službeni list »SR BiH«, broj 13/63.

i Hrvatska agresija na BiH 1992-1995. kao izraz negiranja, s jedne strane, nacionalnog identiteta Bosanaca, a s druge strane, i prava BiH na politički suverenitet i teritorijalni integritet u njenim avnojevskim granicama. Dvojni nacionalni identitet Srba i Hrvata u BiH, na jednoj strani, slabi njihov i sveukupni bosanski nacionalni identitet, a na drugoj strani, direktno negativno utiče na bosansku političku i sveukupnu stvarnost u BiH, uključujući njenu odbranu i sigurnost.

Dvojni nacionalni identitet Bosanskih Srba i Bosanskih Hrvata vodi, u dobrom slučaju, njihovoj patriotskoj odanosti dvijema državama, ali često većoj patriotskoj odanosti Srbiji i Hrvatskoj nego BiH. On ih, često, politički čini strancima u svojoj zemlji-državi. Ali, kako je naprijed naznačeno, državnosni građanski identitet Bosne ne ometaju samo dvojni nacionalni identiteti Bosanskih Srba i Bosanskih Hrvata, već, isto tako, i podnacionalni identitet Bošnjaka. Bošnjaci su u svom odbrambenom ratnom (1992-95.) i dosadašnjem postratnom periodu razvili svoj nacionalni identitet na vjeri. To je opća karakteristika svih evropskih nacija na početku njihove nacionalne samoidentifikacije. U jednom svom historijskom momentu, sticajem mnoštva društvenih i historijskih okolnosti, na užem ili širem regionalnom prostoru, sve su evropske nacije svoj identitet, uključujući i nacionalizam, zasnivale, u pravilu, na svojoj vjeri. Nakon, u pravilu, vjerske identifikacije, u njenom trajanju, etnos se razvija i identificira i na svojim svjetovnim osnovama i karakteristikama. Tako nastaju razni oblici i vrste nacionalnih ideologija koje se temelje i pozivaju, više na jezik i kulturu, a manje na vjeru, da bi se na kraju, nakon stvaranja svoje države, identificirali se s njom u nacionalno-političkom smislu. Svjetovni osnovi nacionalne samoidentifikacije nastaju i razvijaju se sa sekularizacijom društva, uloge crkve i religije. Nekada, kao primarno vjerska politička skupina, slično ostalim etnijama u Evropi, Bošnjaci se više ne identificiraju samo sa svojom vjerom, što ne znači da je se odriču, već uključuju i druge svoje supstancijalne odrednice, kao što su jezik, kultura, teritorija itd, jer dolaze do svijesti i samosvijesti o svom identitetu na mnoštvu svojih svjetovnih svojstava koja završavaju sa stvaranjem svoje države kao zaštitnog okvira i sredstva internacionalne potvrde i afirmacije.

Svjetovna nacionalna identifikacija Bošnjaka ide u pravcu svoje državnosne nacionalne identifikacije i sa svoje strane otvara prostor svog bosniziranja, a ne bosnizacije samo drugih etnija u BiH. Iz nacionalnog identiteta nužno kasnije nastaje nadnacionalno-internacionalni identitet. Kada BiH postane punopravna članica EU

Bosanci će imati i dobiti nadnacionalni, evropski politički identitet. Bosanska državljanska nacija zasniva se na vrijednostima koje su zajedničke svim bosancima i hercegovcima, svim građanima Bosne i Hercegovine. Bosanske zajedničke vrijednosti su brojne i raznovrsne, od kulturoloških do ekonomskih, psiholoških i političkih. Na primjer, kulturološka srodnost u jeziku, sljedba monoteističkih religija, višestoljetni život jednih s drugima, urbanizacija, jedinstven društveni život itd. proizvode brojne plodne zajedničke psihološke sadržaje multikulturalnog života, svijest o potrebi političke i pravne jednakosti, međusobne tolerancije i suživota. Zajednički elementarni osnovi svakodnevnog života u međusobnoj komunikaciji ljudi na kojima se zasniva život svakog pojedinca stvaraju percepciju zajedništva u različitostima, omogućuju svima postizanje ekonomskog razvoja, političkih jednakih prava, itd. Bosanska državljanska nacija njenih građana ne samo da nije smetnja etničkoj emancipaciji, već je pogodna platforma njene ekonomske, kulturne, političke i sveukupne afirmacije. Kao građanska nacionalna zajednica ravnopravnosti svih podnacionalnih identiteta u mogućnosti je da ostvari primarne vrijednosti života svakog pojedinca.

Kriza bosanskog nacionalnog identiteta nije nikakav izuzetak u savremenom svijetu, niti u sinhronijskom niti u dijahronijskom smislu. Ona postoji zbog i kao kriza identiteta svih i u svako doba. Svugdje se ljudi pitaju, razmišljaju i nanova određuju ko su i šta su, kako u individualnom tako i u kolektivnom smislu, šta im je zajedničko s ostalima i šta ih od njih razlikuje. Krize nacionalnog identiteta postale su opća svjetska pojava[31]. One se razlikuju međusobno po obliku, sadržaju i snazi. Negdje su ekonomskog, negdje kulturnog, negdje političkog karaktera, različitog oblika i intenziteta. One se prevazilaze i rješavaju na različite načine i različitim sredstvima. Najbolje rješenje svake krize identiteta je pedagoško-političko. Sve krize identiteta imaju jedinstvene uzroke. Najčešći opći uzroci kriza nacionalnih političkih identiteta su: modernizacija, ekonomski razvoj i urbanizacija. Uz njih pod ruku, kao njihov proizvod ide i globalizacija. Društveno historijske promjene koje nastaju s ovim pojavama prisiljavaju svakog čovjeka da razmisli o sebi, svom okruženju i određenju. Generalno uzevši, podnacionalni identiteti, u osnovi, imaju prednost u odnosu na šire nacionalne identitete. Ljudi se poistovjećuju s onima koji su im

31 S. Hantington, str. 26

najsličniji i s kojima mogu podijeliti zajedničku etničku pripadnost, vjeru, tradiciju i mit o zajedničkom porijeklu i zajedničkoj povijesti[32]. Zašto je to tako, zašto se to događa? Upravo zbog izloženosti svakog čovjeka danas sve više gore navedenim uticajima krize nacionalnog identiteta. Kriza nacionalnog identiteta je trajna sadržina historije, jer su navedene društvene pojave historijska konstanta, s tim što se kroz historiju manifestiraju na različite načine i različitog intenziteta. Drugačije kazano, što je u historiji proširenje identiteta šire i više, što čovjek više dobija priliku da proširi svoj identitet kroz proširenje nacionalnog identiteta, to sve više za njega dobijaju vrijednost njegovi podnacionalni identiteti. Taj odnos podidentiteta i nominalnog identiteta koji nastaju stalnim jačanjem i širenjem uticaja širih nacionalnih, transnacionalnih, nadnacionalnih, kosmopolitskih identiteta prisutan je svagda kroz historiju i svuda u svijetu. Rađanje šireg nadnacionalnog identiteta najočitije je u Evropi i ondje njegova pojava slobodno označuje sužavanje ostalih identiteta[33]. Ulaskom u EU, Bosanci, Italijani, Englezi o sebi više razmišljaju kao o Bosancima, Italijanima, Englezima zato što sebe istodobno mogu pojmiti kao Evropljane, ali i nacionalno. Njihovi nacionalni identiteti ukorijenjeni su u njihovom evropskom identitetu. Analogno tome etnički identiteti u BiH ukorijenjeni su u bosanskom nacionalnom identitetu i zbog toga u njemu razmišljaju o njima, o svojim etničkim identitetima.

Conclusion

Bosnian national identity is very layered, but also very diluted, to the extent that it is very difficult to talk about it as a realistic-political situation in Bosnia today. However, although it is difficult, it is not impossible to talk now and here about the unique and common elements of political Bosnianism, that is, the Bosnian political elements of all citizens of Bosnia. The idea of the Bosnian nation arises and gradually changes in the context of historical processes, not only in the world and region but also as intra-Bosnian general history. The Bosnian type of political national identity has not yet received primacy, neither socio-political nor legal confirmation or recognition, neither in B&H itself nor in the world, as oppose to Bosnian Serbs

32 Ibid, str. 25

33 Ibid., str. 25

or Bosnian Croats, as well as Bosnian Bosniaks, which is the cause, but also the effect of the factual presence of three countries in one country, Croatia, Serbia and Bosnia and Herzegovina in one country, Bosnia and Herzegovina. A prerequisite for any level of political, social, even military safety in Bosnia is the prevention of all possible inflows of Croatia and Serbia, all-Serbian and all-Croat ethnocentric social and political, state and national influence in Bosnia and on Bosnia.

Bosnian national identity is still in serious crisis. It is summed up in the question: "are we one people, one "we" or is "us" more people, more "we". If there is one "we", what makes us one "we"? If "us" is more people, how are we different, in what sense are we more "we"? Are, at this moment, political tendencies of dual national identities and sub-national identity stronger and more pronounced than the national identity? The dialectic of these identities confirms their mutual interpermeation and inclusion rather than conflict. By national identity we mean, before all, country identity, the identity of the state of B&H; and by sub-national identity we mean all cultural, ethnic, religious, local territorial identities.

Numerous unresolved war and post-war issues of individual and collective rights, needs and interests, low living standards in the broadest sense, daily existential threats and mutual confrontation in order to reach elementary living conditions, established a narrative for bigger mutual differences and opposition of our ethnic communities, rather than similarities. The unwillingness and inability of the domestic authorities to implement transitional justice in Bosnia and Herzegovina, to reintegrate society, to develop the economy and improve the overall economic situation, to carry out the return of those exiled to their homes, inadequate political influences of the institutional international community after the war to adequately respond to complex contemporary historical challenges of the modern world, the constant political and other pressures of countries from the immediate surroundings, and the like, slowed down, but did not stop the process of social integration and the development of the national country identity with respect to the dual- and sub-national identity in B&H. Bosnian ethnic, cultural, social, and psychological mutual similarities and kinship are neglected while differences are emphasized. The processes of centuries-long mutual acculturation, common life, common neighborhoods, family ties, professional relationships, common

cities, villages and workplaces, etc., are disappearing from sight.

The historical evolution of the Bosnian nation breaks through in this phase of history through the dual national identities of Bosnian Serbs and Bosnian Croats, on one hand, and the sub-national identity of Bosniaks in B&H, on the other. The duality of the Serbian and Croatian national identity in Bosnia and Herzegovina was created historically by the introduction of the national identities of Serbia and Croatia, Serbs from Serbia and Croats from Croatia, into the first original Bosnian national identity, which is sublimated, nominally expressed and confirmed in the shared unique historical name Bosniak, Bosniak Catholic, Bosniak Orthodox and Bosniak Muslim. The importation of foreign national identities into the native original Bosnian identity into the all-Serb and all-Croat national identity of Bosnian Serbs and Bosnian Croats in B&H took place/is taking place under the influence from abroad, directly from Croatia and Serbia as countries, from social organizations and institutions from those countries, before all from their religious institutions and religious leaders, from their highest state authorities, government and other institutions, to their statesmen and political leaders, but also leaders from the intellectual, art, science, and academic circles. This kind of cultural and ideological influence from Serbia on Bosniak Orthodox and from Croatia on Bosniak Catholics has its roots in the pursuit of hegemony and the occupation of Bosnia, the ultimate goal of which is the disappearance of Bosniaks, persecution, displacement, ethnic cleansing, assimilation into Serbs and Croats, etc. and the disappearance of the country of Bosnia and Herzegovina, with the division of its territory. The dual foreign national identities of Bosnian Serbs and Bosnian Croats, serbo-croatian political state ethno-nationalism in intra-Bosnian political relations have as a permanently motivating consequence a Serbian and Croatian separatism and irredentism, on one hand, and in the inter-neighborly and regional relations they mean the insertion of Serbia and Croatia into institutional legal and political sovereignty of B&H, on the other hand. Those often make them politically foreigners in their own homeland-country. But, as indicated above, the national civic identity of Bosnia is hindered not only by the dual national identities of Bosnian Serbs and Bosnian Croats, but also by the sub-national identity of Bosniaks.

During their defensive war (1992-95) and post-war period, Bosniaks maintained their national identity, as a rule, on the religion. This is a general characteristic of all European nations at the beginning of their national self-identification. At some point in history, due to a combination of many social and historical circumstances, within immediate or wider region, all European nations based their identity, including nationalism, as a rule, on their religion. After the religious identification, as a rule, during its time, the ethnos develops and is identified also on its secular bases and characteristics. This is how various forms and types of national ideologies arise, which are based on and signified more on the language and culture, and less on religion, so that in the end, after the creation of their state, they identify with it in a national-political sense.

The worldly foundations of national self-identification arise and develop with the secularization of society, the role of the church and religion. Once, as a primarily religious political group, similar to other ethnic groups in Europe, Bosniaks no longer identify themselves only with their religion, which does not mean that they renounce it, but they also include their other important elements, such as language, culture, territory, etc. because they come to the realization and self-awareness of their own identity based on the multitude of their worldly features that end with the creation of their country as a protective framework and a means of international confirmation and affirmation.

The Bosnian civic nation is not only based on the country, but also on the values that are common to all Bosnians and Herzegovinians, all citizens of B&H. Bosnian common values are numerous and diverse, from cultural to economic, psychological and political. For example, cultural kinship in language, following of the monotheistic religions, living with each other for many centuries, urbanization, shared social life, etc. produce numerous fruitful common psychological contents of the multicultural life, the awareness of the need for political and legal equality, mutual tolerance and coexistence. The common elementary foundations of everyday life in the mutual communication of people, on which the life of each individual is based, create a perception of unity in diversity, enable everyone to achieve economic development, politically equal rights, etc. The Bosnian civic nation of its citizens not only is not an obstacle to ethnic emancipation, it is also a suitable platform for its economic, cultural, political and overall affirmation. As a civil national community of equality of all sub-national identities, it is able to fulfill the primary life values of every individual.

The crisis of Bosnian national identity is not an exception in the modern world, neither in the synchronic nor in the diachronic sense. It exists because of and as a crisis of identity for everyone and at all times. Everywhere people are asking, thinking and redefining who and what they are, both individually and collectively, what they have in common with others and what distinguishes them from others. Crises of national identity have become a general world phenomenon. They differ from each other in the form, content and strength. Sometimes they are economic, sometimes cultural, sometimes political in nature, with different form and intensity. The most common general causes of crises of national political identities are: modernization, economic development and urbanization. Hand in hand with them, as their product, goes globalization. The socio-historical changes that occur with these phenomena force each person to think about themselves, their environment and their designation. Generally speaking, sub-national identities basically take precedence over broader national identities. People identify with those who are most similar to them and with whom they can share a common ethnicity, religion, tradition and myth of common origin and common history. Why is this so, why is this happening? Precisely because of more and more exposure of every person today, to the above-mentioned influences of the crisis of national identity. The crisis of national identity is a permanent substance of history, because the mentioned social phenomena are a historical constant, which throughout history may manifest themselves in different ways and with different intensity. In other words, the wider and greater the expansion of identity in history, the more a person gets the opportunity to expand his identity through the expansion of his national identity, the more his sub-national identities become valuable for him. This relationship of sub-identity and nominal identity, which arise from the constant strengthening and expansion of the influence of broader national, transnational, supranational, cosmopolitan identities, is present throughout history and everywhere in the world. The birth of a broader supranational identity is most evident in Europe, and there its arrival freely marks the narrowing of other identities. By joining the EU, Bosnians, Italians, and French think of themselves more as Bosnians, Italians, and French, because they can simultaneously see themselves as Europeans, nationally as well. Their national identities are rooted in their European identity. Similarly, ethnic identities in B&H are rooted in the Bosnian national identity and that

identities. People identify with those who are most similar to them and with whom they can share a common ethnicity, religion, tradition and myth of common origin and common history. Why is this so, why is this happening? Precisely because of more and more exposure of every person today, to the above-mentioned influences of the crisis of national identity. The crisis of national identity is a permanent substance of history, because the mentioned social phenomena are a historical constant, which throughout history may manifest themselves in different ways and with different intensity. In other words, the wider and greater the expansion of identity in history, the more a person gets the opportunity to expand his identity through the expansion of his national identity, the more his sub-national identities become valuable for him. This relationship of sub-identity and nominal identity, which arise from the constant strengthening and expansion of the influence of broader national, transnational, supranational, cosmopolitan identities, is present throughout history and everywhere in the world. The birth of a broader supranational identity is most evident in Europe, and there its arrival freely marks the narrowing of other identities. By joining the EU, Bosnians, Italians, and French think of themselves more as Bosnians, Italians, and French, because they can simultaneously see themselves as Europeans, nationally as well. Their national identities are rooted in their European identity. Similarly, ethnic identities in B&H are rooted in the Bosnian national identity and that is why within it, people think about them, their ethnic identities.

Literatura:

1.Bzezžinski, Zbignjev, *Second Chance, Tree Presidents and the Crisis of American Superpower*, NY, 2007.

2.Derida, Žak, *Odmetničke države, Dva ogleda o umu*, Beogradski krug i Centar za medije i komunikavije, Beograd, 2007.

3.Huntington, Samuel P., *Izazovi nacionalnom identitetu Sjedinjenih Američkih Država*, Izvori, Zagreb, 2007.

4.Nozik, Robert, *Anarhija, država, utopija*, CID, Podgorica, 2010.

5.Ramet, Sabrina P., *The Radical Right in Central and Eastern Europe*, Pennsilvania State University Press,1999.

6.Wittfogel, Karl Avgust , *Orijentalna despocija*, Uporedno istrašivanje totalne moći, Globus, Zagreb, 1988.